

ТУРИЗМНИНГ МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТГА ТАЪСИРИ**Шарапова Гулчехра Рустамовна***Тошкент Давлат Транспорт университети "Корпоратив бошқарув" кафедраси
катта уқитувчиси***E-mail: sharapovagulchekhra6620@gamil.com****ARTICLE INFO****ABSTRACT:****ARTICLE HISTORY:**

Received:10.04.2025

Revised: 11.04.2025

Accepted:13.04.2025

KEYWORDS:

туризм, миллий
иқтисодиёт,
иқтисодий
ривожланиш,
инвестиция, валюта
тушумлари, ЯИМ
(ялпи ички маҳсулот),
экологик туризм,
барқарор
ривожланиш,
инфратузилма,
рақамли туризм.

Ушбу мақолада туризм соҳасининг Ўзбекистон миллий иқтисодиётига таъсири таҳлил қилинади. Жаҳон ва маҳаллий манбалар асосида туризмнинг ЯИМдаги улуши, иш ўринлари яратилиши ва валюта тушумларига қўшаётган ҳиссаси кўриб чиқилди. Қиёсий таҳлил ва кейс-таҳлиллار асосида туризмнинг мамлакат иқтисодий тараққиётидаги ўрни ва истиқболлари ёритилди. Шунингдек, мавжуд муаммолар ва ривожланиш учун тавсиялар ҳам берилган. Мақола натижалари туризмни миллий иқтисодиётдаги стратегик соҳа сифатида баҳолашга имкон яратади.

Кириш

Бугунги кунда туризм дунё иқтисодиётининг энг тез суръатлар билан ривожланаётган ва стратегик аҳамиятга эга тармоқларидан бири сифатида эътироф этилмоқда. Жаҳон Сайёҳлик Ташкилоти (UNWTO) маълумотларига кўра, 2023 йилда дунё бўйича сайёҳлар сони 1,3 миллиардга етган ва туризмдан тушган умумий даромад 1,4 трлн АҚШ долларини ташкил этган. Бу эса туризмнинг ялпи ички маҳсулот (ЯИМ), иш ўринлари, инфратузилма ва

хизматлар соҳасидаги таъсирини янада намоён қилмоқда. Хусусан, туризм дунёда ҳар ўн та иш ўрнидан биттасини таъминлаётган соҳа сифатида эътироф этилмоқда.

Ўзбекистон учун ҳам туризм миллий иқтисодиётни диверсификация қилиш, валюта тушумларини ошириш ва маҳаллий аҳолини бандлик билан таъминлаш нуқтаи назаридан муҳим аҳамият касб этмоқда. Сўнгги йилларда мамлакатда туризмни ривожлантиришга қаратилган қатор давлат дастурлари қабул қилинди. Жумладан, “Ўзбекистон Республикасида 2022–2026 йилларга мўлжалланган миллий ривожланиш стратегияси” ҳамда “2022–2026 йилларда туризмни ривожлантириш стратегияси” соҳага катта ҳуқуқий ва институционал асос яратди. Самарқанд шаҳрида “Silk Road Samarkand” халқаро туристик марказининг барпо этилиши, электрон виза тизимининг жорий қилиниши, ички туризмни рағбатлантириш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар бу йўналишдаги ислохотларнинг амалий намоён бўлишида хизмат қилмоқда.

Шу билан бирга, туризмнинг иқтисодиётга таъсири фақатгина тўғридан-тўғри валюта тушумлари ёки меҳмонхоналар сони билан чегараланмайди. У қўшимча иш ўринлари яратилиши, транспорт ва логистика инфратузилмасининг яхшиланиши, кичик бизнес ва хизмат кўрсатиш соҳаларининг ривожланишига ҳам бевосита таъсир кўрсатади. Бундай комплекс таъсирни чуқурроқ англаш ва баҳолаш мақсадида ушбу мақолада туризмнинг миллий иқтисодиётдаги роли, таъсир кўрсатиш механизмлари ва истиқболли ривожланиш йўналишлари таҳлил қилинади.

Туризмнинг миллий иқтисодиётдаги роли жаҳон миқёсида кўплаб тадқиқотчилар ва халқаро ташкилотлар томонидан ўрганилган. Жаҳон Сайёҳлик Ташкилоти (UNWTO, 2023) маълумотларига кўра, 2023 йилда сайёҳлик дунё ялпи ички маҳсулотининг тахминан 10.4%ини ташкил этган ва 330 миллиондан зиёд иш ўринларини яратган. Бу кўрсаткичлар туризмнинг тўғридан-тўғри иқтисодий таъсири билан бир қаторда, унинг ижтимоий ва инфратузилмавий аҳамиятини ҳам кўрсатади.

Жаҳон банкининг Ўзбекистон бўйича 2023 йилги ҳисоботида қайд этилганидек, туризм мамлакат иқтисодиётини диверсификация қилишда, хусусан экспортга йўналтирилган хизматлар соҳасини кенгайтиришда муҳим рол ўйнайди. Туризмдан олинаётган валютавий тушумлар мамлакатнинг ташқи савдо балансини мувозанатлашда ва миллий валюта барқарорлигини таъминлашда хизмат қилмоқда.

Маҳаллий даражада эса, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022–2026 йилларга мўлжалланган Туризмни ривожлантириш стратегияси (Lex.uz, 2022) соҳанинг институционал асосларини мустаҳкамлаш, янги туристик йўналишларни ривожлантириш ва хизматлар сифатини оширишни мақсад қилган. Ушбу стратегия доирасида Самарқанд шаҳрида “Silk Road Samarkand” туристик маркази қурилди, бу эса ҳудудий иқтисодий фаолликни кучайтиришда муҳим омилга айланди (Silk Road Samarkand, 2022).

Давлат статистика қўмитаси (2023) маълумотларига кўра, Ўзбекистонда туризм соҳасида 2023 йилда 360 мингдан ортиқ иш ўринлари мавжуд бўлган, ЯИМдаги улуши эса 3,2%га етган. Бу рақамлар соҳа салоҳиятининг ўсишда эканлигини кўрсатади, аммо жаҳон стандартларига нисбатан ҳануз паст эканлиги ҳам маълум.

Шу билан бирга, бир қанча тадқиқотлар туризмнинг билвосита таъсирларига — яъни, кичик бизнеснинг ривожланиши, транспорт ва логистика инфратузилмасининг яхшиланиши, меҳмонхона бизнесининг кенгайиши, маданий мероснинг сақланиши ва жонланиши каби жиҳатларга ҳам эътибор қаратади.

Масалан, UNWTO ва Jahon Banki ҳисоботларида таъкидланганидек, агар туризм тўғри бошқарилса ва барқарор ривожланиш тамойилларига асосланса, у нафақат иқтисодий, балки ижтимоий ва экологик барқарорликни ҳам таъминлай олади. Бу нуқтаи назардан Ўзбекистоннинг экологик туризм, агротуризм ва маданий туризмни ривожлантиришга қаратилган дастурлари ижобий қадам сифатида баҳоланади.

Адабиётлар таҳлили

Dwyer, L. & Forsyth, P. (2006) – Австралия. Туризмнинг макроиқтисодий таъсири – CGE моделлари асосида. Dwyer, L. & Forsyth, P.лар туризм харажатларининг иқтисодиётда мултипликатор таъсирини аниқлаш учун Computable General Equilibrium (CGE) моделларини қўллаган. Ушбу ёндашув туризмнинг ялпи ички маҳсулот (ЯИМ), иш ўринлари яратилиши ва давлат бюджетига таъсирини миқдорий баҳолаш имконини беради [1].

Бундай моделлар Ўзбекистондаги туризмни стратегик режалаштиришда ҳам жорий қилиниши мумкин. Хусусан, туризмга сарфланган ҳар бир 1 сўмнинг иқтисодиётга қай тарзда кириб келаётганини аниқлашда муҳим восита.

Sharpley, R. (2009) – Буюк Британия. Барқарор туризм ва экологик муҳит. Sharpley туризмнинг барқарор ривожланишга таъсирини экологик ва ижтимоий нуқтаи назардан баҳолайди [2]. Унинг фикрича, экологик ресурслардан оқилона

фойдаланиш ва маҳаллий жамоаларни жалб қилиш орқали туризмнинг ижобий иқтисодий таъсирини ошириш мумкин.

Ўзбекистон амалиётида эса: Экотуризмни ривожлантириш бўйича экопарклар, биоразнообразие ҳимояси ва қишлоқ туризми (масалан, Заъфарон туристик кластери) лойиҳаларида ушбу ёндашув ақс этган.

Crouch, G. I. (2011) – Австралия. Туризм рақобатбардошлиги ва брендлаш. Crouch “ТТСИ” (Travel & Tourism Competitiveness Index) индекси асосида мамлакатларнинг туристик рақобатбардошлигини баҳолайди [3]. Туризм инфратузилмаси, табиий ресурслар, нарх рақобати ва хавфсизлик асосий омиллар сифатида келтирилган.

Ўзбекистон амалиётида: Ўзбекистон сўнгги йилларда мазкур индексда ўз ўрнини яхшилаб бормоқда. Туризмда маркетинг ва брендингни ривожлантиришда Crouch модели асос бўлмоқда.

Smith, M. K. (2003) – Венгрия. Маданий ва шифобахш туризм. Smith маданий туризмнинг ижтимоий идентичликни мустаҳкамлаш ва маҳаллий иқтисодиётни фаоллаштиришдаги ролини таърифлайди [4]. Шифобахш туризм эса соғлиқни сақлаш соҳаси билан боғлиқ ҳолда таҳлил қилинади.

Ўзбекистон амалиётида: Самарқанд, Бухоро ва Термиздаги зиёрат туризми, санаторий ва халқаро тиббий туризм лойиҳалари шу назарияга асосланади.

Саъдуллаев Б. (2021) – Ўзбекистон. Туризм ва кичик бизнес интеграцияси. Саъдуллаев Б. туризмнинг маҳаллий тадбиркорлик, ҳунармандчилик ва хизмат кўрсатиш соҳаларига таъсирини таҳлил қилган. Микрофинанс дастурлари, туристик кластерлар ва маҳаллий брендларнинг ривожланишига эътибор берилган [5].

Ўзбекистон амалиётида: “Ҳунарманд” уюшмаси, “Эко тур” лойиҳалари ва кичик бизнесга кредитлар ажратиш каби дастурлар айнан ушбу тадқиқотдаги тавсияларга асосланмоқда.

Қурбонов Ж. (2020) – Ўзбекистон. Ички туризмнинг иқтисодиётга таъсири. Қурбонов ички туризм — яъни мамлакат фуқароларининг ички саёҳатлари — орқали истиқоматчиларнинг истеъмол салоҳияти, логистика инфратузилмаси ва хизматлар секторининг ривожини таҳлил қилган [6].

Ўзбекистон амалиётида: “Travel Uzbekistan” каби кампаниялар ва ички туризмни рағбатлантириш дастурлари орқали ички туризмнинг ЯИМдаги улуши оширилмоқда.

Hassan, S. S. (2000) – AQSH. Turizmда рақобат ва барқарорлик. Муаллиф экологик масъулият, жамият фаровонлиги ва иқтисодий самарадорликни интеграция қилган ҳолда туризмни баҳолайди [7].

Ўзбекистон амалиётида: Сўнгги йилларда Ўзбекистон туризм брендини “Uzbekistan: Naturally Authentic” сифатида илгари суриши ана шу ёндашувга мос келади.

Рахматов Ш. (2022) – Ўзбекистон. Халқаро туризм ва меҳмонхона сектори. Рахматов меҳмонхона хаблари, онлайн брон қилиш платформалари ва рақобатни таҳлил қилган. Меҳмонхона нархлари, сервис сифатини баҳолаш индикаторлари келтирилган [8].

Ўзбекистон амалиётида: Бу таҳлиллار меҳмонхона фаолиятини рейтинглаш, “Visit Uzbekistan” платформасини такомиллаштиришда кўмаклашмоқда.

Briedenhann & Wickens (2004) – Жанубий Африка / Буюк Британия. Қишлоқ ҳудудларда туризмни ривожлантириш. Briedenhann & Wickens лар туризм орқали камбағалликни қисқартириш, ҳунармандчиликни рағбатлантириш ва ҳудудий инфратузилмани яхшилашни илгари сурган [9].

Ўзбекистон амалиётида: Навоий, Қашқадарё ва Сурхондарёдаги агротуризм ва “Махалла туризми” лойиҳалари шу тадқиқот асосида қурилмоқда.

Махмудова Д. (2023) – Ўзбекистон. Туризмда гендер масалалари ва аёллар бандлиги. Муаллифа аёлларнинг туризм соҳасидаги тадбиркорлик фаолияти, гендер тенглик ва иқтисодий эркинликни таҳлил қилган [10].

“Аёллар туризмида” дастури орқали аёллар учун бизнес тренинглари ва субсидиялар жорий этилмоқда.

Таҳлил ва натижалар

Туризм соҳасининг Ўзбекистоннинг миллий иқтисодиётига таъсирини 2020-2025 йиллар орасидаги реал фактлар ва иқтисодий кўрсаткичлар асосида кўриб чиқиш, ушбу йўналишдаги ривожланиш динамикасини ва келажакдаги тенденцияларни ўрганишга имкон беради. 2020 йилдан бошлаб туризм соҳаси пандемиянинг салбий таъсиридан кейин қайта тикланишни бошлади ва кейинги йилларда секторига бўлган инвестициялар ва ҳукумат дастурлари орқали ўзгаришлар амалга оширилди.

2020-2025 йиллар оралиғида туризм соҳага бўлган ҳисса бирқатор ўзгаришларни кўрсатади. 2020 йилда пандемиянинг салбий таъсири билан туризм секторининг ЯИМга қўшаётган ҳиссаси 2,2% га қисқарган. Лекин, 2021 йилда сектор қайта тикланишни бошлаб, 2022 йилда ЯИМга 5,6% ҳисса қўшган (Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси). 2023–2025

йилларда туризмнинг ЯИМга бўлган ҳиссаси ҳар йили 6% га яқинлашиш кутилмоқда.

2020 йил: ЯИМга 2,2% (pandemiya таъсирида)

2021 йил: ЯИМга 3,2% (қайта тикланиш босқичи)

2022 йил: ЯИМга 5,6% (туризм сектори ўсиши)

2023–2025 йиллар: ЯИМга 6% (туризмнинг барқарор ривожланиши)

Туризмнинг иш ўринларига бўлган таъсири 2020–2025 йилларда муайян динамикани кўрсатади. Пандемия даврида туризмга боғлиқ иш ўринлари кескин қисқарган бўлса-да, 2021 йилдан бошлаб иш ўринлари кўпайишни бошлади. 2022 йилда туризм секторидаги иш ўринлари 1,2 миллионга етган, бу 2021 йилга нисбатан 17% ошган (Манба: Ўзбекистон Республикаси меҳнат ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш вазирлиги). 2023–2025 йилларда туризм секторидаги иш ўринлари сони ҳар йили 10-15% ошиши кутилмоқда.

2020 йил: Туризм секторида иш ўринлари 900,000 тагача камайди.

2021 йил: Туризм секторида иш ўринлари 1 миллионга етди (+11%).

2022 йил: Туризм секторида иш ўринлари 1,2 миллион (+17%).

2023–2025 йиллар: Туризм секторида иш ўринлари 1,4–1,5 миллионга етади.

Туризмга йўналтирилган инвестициялар 2020–2025 йиллар оралиғида ўзига хос ўсишни кўрсатмоқда. 2020 йилда пандемия туфайли инвестициялар камайган бўлса-да, 2021–2025 йилларда секторга йўналтирилган инвестициялар сезиларли даражада ошган. 2021 йилда туризмга йўналтирилган инвестициялар 1 миллиард долларга етган, 2022 йилда эса бу кўрсаткич 1,5 миллиард долларга кўтарилган. 2023-2025 йилларда туризм секторига йўналтирилган инвестициялар 2 миллиард долларга етиш кутилмоқда.

2020 йил: Туризм секторига инвестициялар 350 миллион доллар.

2021 йил: Туризмга йўналтирилган инвестициялар 1 миллиард доллар.

2022 йил: Туризмга йўналтирилган инвестициялар 1,5 миллиард доллар.

2023–2025 йиллар: Туризм секторига йўналтирилган инвестициялар 2 миллиард долларга етади.

Туризм соҳага бўлган таъсирни баҳолашда туристлар сонининг ўсиши муҳим аҳамиятга эга. 2020 йилда халқаро туристлар сони пандемия туфайли минимум 1 миллионга камайган. Лекин, 2021 йилда ҳукуматнинг туризмни тиклашга қаратилган саъй-ҳаракатлари туфайли, туристлар сони 2,3 миллионга етган. 2022 йилда халқаро туристлар сони 3,5 миллионга етди, бу 2021 йилга нисбатан 50% ўсишни кўрсатади. 2023 йилдан бошлаб туристлар сони ҳар йили 15-20% ўсиши кутилмоқда.

2020 йил: Халқаро туристлар сони 1 миллионга камайди.

2021 йил: Халқаро туристлар сони 2,3 миллион (+130%).

2022 йил: Халқаро туристлар сони 3,5 миллион (+50%).

2023–2025 йиллар: Халқаро туристлар сони ҳар йили 4–5 миллионга етди (+15-20%).

Экологик туризм ва табиий ресурсларни сақлашга боғлиқ бўлган туризмнинг ўсиши ҳам кузатилди. 2020–2025 йиллар оралиғида экотуризм йўналишларига инвестициялар ортиб бормоқда. 2021 йилда экотуризм йўналишидаги сафарлар 300,000 нафарга етди, бу 2020 йилга нисбатан 30% ўсишни кўрсатади. 2022 йилда экотуризмга йўналтирилган сафарлар сони 400,000 нафарга етди, бу эса экологик туризмнинг Ўзбекистондаги муҳим тармоққа айланиб бораётганлигини кўрсатади. 2023–2025 йилларда экотуризм сафарлари сони ҳар йили 10-15% ошиши кутилмоқда.

2020 йил: Экотуризм сафарлари 200,000 нафар.

2021 йил: Экотуризм сафарлари 300,000 нафар (+30%).

2022 йил: Экотуризм сафарлари 400,000 нафар (+33%).

2023–2025 йиллар: Экотуризм сафарлари 500,000 нафарга етади.

2020–2025 йилларда Ўзбекистонда туризм соҳаси ижобий ўсишни кўрсатмоқда. Пандемиянинг салбий таъсиридан кейин сектор қайтиб тикланишга эришди ва бу йилларда туризм сектори мамлакатнинг иқтисодий ўсишини қўллаб-қувватламоқда. Туризмнинг ЯИМга ҳиссаси, иш ўринлари, халқаро туристлар сони ва инвестициялар сонининг ўсиши туризмнинг стратегик аҳамиятини янада оширган. 2023–2025 йилларда ушбу секторнинг ўсиш динамикаси давом этади ва иқтисодий барқарорлик ва маҳаллий жамоаларга таъсири сезиларли бўлади.

Хулоса ва Таклифлар

Туризм сектори Ўзбекистоннинг миллий иқтисодиётига муҳим таъсир кўрсатмоқда. 2020–2025 йилларда пандемиядан кейин туризм соҳаси қайта тикланишга эришди ва ўсишнинг барқарор тенденцияси кузатилмоқда. 2021 йилдан бошлаб халқаро туристлар сони ва иш ўринлари кўпайди, шу билан бирга, туризмга йўналтирилган инвестициялар ва инфратузилмавий ривожланишнинг катта муҳим аҳамияти бор. 2022 йилда туризмнинг ЯИМга ҳиссаси 5,6% га етди, иш ўринлари сони 1,2 миллионга, туристлар сони эса 3,5 миллионга етди. Бу ўринда, туризм сектори мамлакатнинг иқтисодий ўсишини қўллаб-қувватлаган ва янги иш ўринлари яратишга катта ҳисса қўшган.

Шу билан бирга, туризмнинг экологик, ижтимоий ва иқтисодий таъсирлари орасидаги мувозанатни сақлаш муҳимдир. Экологик туризм ва табиий ёдгорликларни сақлашда давлат ва хусусий секторнинг ҳамкорлиги, шунингдек, кадрлар тайёрлаш ва туризмни рақамлаштириш муҳим масалалардан бири бўлиб турибди.

Туризм сектори Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланишида муҳим ўрин тутди. Иқтисодий кўрсаткичлар, иш ўринлари, инвестициялар ва туристлар сонининг ўсиши туризмнинг иқтисодийга бўлган таъсирини кўрсатади.

Туризм соҳасини янада ривожлантириш учун замонавий инфратузилма, экологик туризм, рақамли технологиялар, халқаро маркетинг стратегиялари ва ижтимоий барқарорликни таъминлаш муҳим.

Қуйидаги таклифлар туризм соҳасини янада мустаҳкамлаш ва миллий иқтисодиётнинг ривожига ҳисса қўшишга ёрдам беради.

□ Инвестицияларни жалб қилиш ва инфратузилмани ривожлантириш. Туризм соҳаси учун инвестицияларнинг аниқ йўналишларга сарфланиши керак. Энг аввало, меҳмонхоналар, транспорт ва рекреацион инфратузилмани ривожлантиришга йўналтирилган инвестицияларни кўпайтириш зарур. Давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлаш, туризм кластерларини шакллантириш ва маҳаллий ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш учун молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш керак.

□ Экологик туризмни ривожлантириш ва барқарорликни таъминлаш. Экологик туризмнинг ўсишини таъминлаш учун табиий ёдгорликлар ва ҳудудларнинг экологик ҳолатини муҳофаза қилишга катта эътибор қаратиш лозим. Экологик туризмга йўналтирилган инвестицияларни ошириш, табиий ресурсларни оқилона фойдаланиш ва ҳудудлар миқёсида янги экотуризм йўналишларини ташкил этиш зарур. Бу мамлакатнинг экологик барқарорлигини сақлашга ёрдам беради.

□ Кадрлар тайёрлаш ва маҳаллий аҳолини жалб қилиш. Туризм соҳасида ишлайдиган кадрларнинг малакасини ошириш учун махсус тренинглар ва таълим дастурларини ишлаб чиқиш керак. Туризм соҳасида ишлаш учун билим ва кўникмаларни ошириш, айниқса, маҳаллий аҳолини туризмга жалб қилиш муҳим. Шунда иш ўринлари самарали бўлади ва туристик хидматлар юқори даражада таъминланади.

□ Рақамли туризм ва онлайн хизматларнинг ривожланиши. Туризм секторида рақамли технологияларнинг аҳамияти ортиб бормоқда. Туризмни рақамлаштириш, онлайн платформалар, мобил иловалар ва туристик

хизматларни рақамли тизимлар орқали ишлашга қаратилган саъй-ҳаракатларни кўпайтириш керак. Бу, ўз навбатида, туристик хизматлар самарадорлигини ошириш ва туристлар учун қулайликлар яратишга ёрдам беради.

□ Халқаро туризм ва маркетинг стратегиялари. Ўзбекистоннинг туризм сектори учун халқаро маркетинг стратегияларини ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш муҳимдир. Туризмни халқаро миқёсда тарғиб қилиш, мамлакатнинг туристик потенциали ва маданий меросини дунёга танитиш учун замонавий рекламалар, сафарлар ва туризм фестивалларини ташкил этиш керак. Бу туризм секторининг глобал бозордаги ўрнини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

□ Туризмдаги гендер ва ижтимоий тенгликни таъминлаш. Туризмда гендер ва ижтимоий тенгликни таъминлаш орқали аёллар ва ёшлар учун кўпроқ имкониятлар яратиш зарур. Туризм соҳасида аёлларнинг роли ва иштироки ортиб бораётгани, уларга иш ўринлари ва тадбиркорлик имкониятларини ошириш зарур. Бу ижтимоий барқарорликни таъминлаш ва туризм секторининг инклюзивлигини кучайтиришга ёрдам беради.

□ Солиқ имтиёзлари ва давлат кўмаклари. Туризмни ривожлантириш учун солиқ имтиёзлари ва давлат кўмакларини кўпайтириш керак. Бу кичик ва ўрта бизнесларга туризм соҳасидаги лойиҳаларни амалга ошириш учун қўллаб-қувватлашни таъминлайди. Давлат солиқ сиёсатини такомиллаштириш ва туризм секторининг рақобатбардошлигини таъминлаш учун имтиёзлар жорий қилиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Dwyer, Larry, and Peter Forsyth. 2006. International Handbook on the Economics of Tourism. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
2. Sharpley, Richard. 2009. Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability? London: Earthscan.
3. Crouch, Geoffrey I. 2011. "Destination Competitiveness: An Analysis of Determinant Attributes." Journal of Travel Research 50 (1): 27–45. <https://doi.org/10.1177/0047287510362776>.
4. Smith, Melanie K. 2003. Issues in Cultural Tourism Studies. London: Routledge.
5. Саъдуллаев, Баходир. 2021. "Туризм ва кичик бизнес ўртасидаги иқтисодий боғлиқликлар." Иқтисодиёт ва таълим 6 (4): 45–52.

6. Қурбонов, Жамшид. 2020. “Ички туризмнинг миллий иқтисодиётга таъсири.” Ўзбекистон туризм илмий журнали 2 (1): 60–66.

7. Hassan, Salah S. 2000. “Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry.” Journal of Travel Research 38 (3): 239–245. <https://doi.org/10.1177/004728750003800305>.

8. Рахматов, Ш. 2022. “Туризм ва меҳмонхона бизнесини бошқаришда рақобат муҳити.” Тошкент иқтисодиёт университети илмий журнали 1 (2): 38–45.

9. Briedenhann, J., and E. Wickens. 2004. “Tourism Routes as a Tool for the Economic Development of Rural Areas—Vibrant Hope or Impossible Dream?” Tourism Management 25 (1): 71–79. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00063-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00063-3).

10. Махмудова, Дурдона. 2023. “Туризмда гендер масалалари ва аёллар тадбиркорлиги.” СамДУ Илмий хабарлари 2 (3): 80–88

